

SLAVOMÍR LESŇÁK

K NIEKTORÝM NEDOSTATKOM VYBRANÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÍSTUPOV

Naša hodnotiacia pozícia v nasledujúcich riadkoch je založená na uznaní procesuálneho charakteru bytia a na uznaní nutnosti zmeny orientácie protiprírodnej kultúry na biofilnú, tak ako ju požaduje autor evolučnej ontológie Josef Šmajš, ktorého v Brne nie je potrebné osobitne predstavovať. Náš prístup v nasledujúcich riadkoch viackrát spomenieme pod pracovným názvom (náčrt) etiky prežitia.¹ Vybrané environmentálne koncepcie kriticky reflektujeme z hľadiska ich použiteľnosti pre prax pri morálnom rozhodovaní v situáciách, ktoré so sebou ekologická kríza prináša.

a) Iracionalita – nielen ako doplnok

S revolučnými závermi² hlbinej ekológie (A. Naess, G. Sessions, B. Devall) o zmene základov kultúry namiesto zmien kozmetických (povrchných – *shallow ecology*) súhlasíme, problematickými sa však ukazujú metódy ich presadzovania a overovania. Rozmýšľanie v tvaroch podľa vzoru geštaltovskej psychológie pre etiku určite môže byť prínosom, avšak len ako jedna z alternatív v racionalizujúcej západnej kultúre, nie ako jej úplné nahradenie. Metóda rozširovania sebauvedomujúceho a sebarealizujúceho subjektu človeka a jeho „Ja“ o jeho okolie je metódou, ktorú pravdepodobne nie je schopný zvládnuť každý. Tiež nezaručuje plnohodnotnú

¹ Náčrt etiky prežitia je v práci: Slavomír Lesňák, *Teoretické východiská a problémy etiky prežitia*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2011, 107 s.

² Odmietnutie konzumného života spolu s jeho politickými a ekonomickými prednosťami i dôsledkami v prospech sebaistočnosti a autonómie, v prospech odstránení nerovnosti, k sebaurčeniu a sebarealizácii všetkých živých bytostí. Arne Naess, *Ekologie, pospolitost a životní styl*, Prešov: Abies 1993, s. 281–294.

seberealizáciu zvnútorneného okolia, ktorú človek ako odlišný druh nedokáže plnohodnotne pochopiť. Rozširovanie vlastného „Ja“ o svoje okolie navyše obsahuje protirečenie záujmov jednotlivých prvkov z okolia navzájom i zo samotného subjektu ich vedomého zastúpenia (v koho prospech radšej konať?).

Iní autori vyčítajú hlbinej ekológii nekonzistentnosť,³ religiozitu,⁴ psychologizmus,⁵ ezoterizmus či totalitarizmus.⁶

Ak je cieľom environmentálnej etiky vytvoriť pre ľudí pravidlá, ktoré budú ochotní (na základe ich racionálneho posúdenia) vo vzťahu k životnému prostrediu akceptovať, tak prijatie princípov hlbinej ekológie bude otázne až sporné a preto pre environmentálnu etiku a filozofiu nedostatočné.

Podobné výhrady máme k ekofeminizmu i k filozofujúcemu fyzikovi Fritjofovi Caprovi. Ekofeminizmus správne požaduje ukončenie panského vzťahu mužov k ženám i k prírode, na život ponúka pohľad, ktorý je na rozdiel od mužského hlavne senzitívnejší. Nebudeme menovať všetky rozdiely medzi mužským a ženským náhľadom na život a životné prostredie, dôležité je totiž ukončenie mužskej dominancie ako takej. Feministická alternatíva začína pri zdôrazňovaní ženských alternatív pri rozhodovaní, pokračuje pri rozložení dominantnej konzumnej (koristníckej) kultúry v prospech lokálnych tradičných kultúr a pomyseľne končí pri chápaní existencie iných biologických druhov a pri ich rešpektovaní. Ekofeministická etika neuznáva dominanciu euro-americkéj civilizácie rovnako ako dominanciu mužov či belochov.⁷ Pomocou ponuky alternatív zvyšuje hodnotovú a názorovú pluralitu, s čím úplne súhlasíme aj my. Problematickým pri ekofeminizme sa zdá byť návrat k tradičnejším (primitívnejším) formám poznávania, zdôrazňovaniu mýtov, kmeňovej (nezápadnej) etikety, ktorá reprezentuje vzťahy človeka (ľudí) k prírode a svetu.⁸ Kým je alternatívne iracionálne poznávanie len ponukou na obohatenie nášho obrazu sveta a jeho doplnenie, zdá sa nám to v poriadku. Zníženia dominancie a teda i váhy západnej racionality a zvýšenie týchto „tradičnejších“ foriem poznávania ako základu pre rozhodovanie sa ľudí sa však obávame a nepokladáme ho za prínos, skôr za akési ekoromantizovanie. Napriek negatívnym dopadom aplikácie euro-americkéj konzumnej kultúry vo svete zastávame názor, že znižovanie jej dominancie by nemalo platiť celoplošne. Západnú analyzujúcu raciona-

3 Bohuslav Binka, *Analýza hlubinné ekológie*, Brno: Masarykova univerzita 2008, s. 163–164.

4 Meditačné približovanie sa k budhizmu.

5 Bohuslav Binka, *Environmentálna etika*, Brno: Masarykova univerzita 2008, s. 102–103.

6 Petr Jemelka – Slavomír Lesňák, *Environmentálna etika*, Prešov: PU Prešov 2008, s. 48.

7 Zuzana Kiczková, *Príroda: vzor žena!?*, Bratislava: Aspekt 1998, s. 123–154.

8 Jim Cheney – Anthony Weston, Environmental Ethics as Environmental Etiquette: Toward an Ethics – Based Epistemology, *Environmental Ethics* 21, 1999, č. 2, s. 115–134 : 119–122.

litu je potrebné obohatiť o alternatívny pohľad, tak, aby sme mali možnosť získať pohľad na problém kontextuálne až celostne, avšak nesúhlasíme s úlohou znižovania jej relevancie, pretože by to v súčasnom ohrozujúcom stave nebolo vhodné.⁹ Neočakávame, že by bolo možné ekologickú krízu eliminovať bez príspevku vedy. Práve veda totiž podľa nášho názoru stojí z euro-amerického pohľadu za záchranu.¹⁰

Nesúhlas rovnakej povahy vyjadrujeme aj ku kritikovi mechanizmu a redukcionizmu R. Descartes, protiprírodnosti F. Bacona, zástancovi východných náboženstiev, teoretikovi hnutia New Age Fritjofovi Caprovi. Napriek tomu, že súhlasíme s jeho agendou globálneho sieťovania a kooperovania občianskych organizácií,¹¹ kombinácia odmietania západnej racionality a presadzovanie priamych akcií občianskych aktivistov sa nám javí problematická. Ako totiž majú aktivisti konať? Podľa čoho sa majú rozhodnúť? K dobrému rozhodnutiu nevyhnutne potrebujeme prvky západnej racionality – a síce fázu analýzy problému, vďaka ktorej sme neskôr schopní syntézy a nakoniec i akcie. Kombinácia aktivizmu v spojení s odmietaním racionality sa nám pri demokratizácii globálnych pomerov zdá vopred odsúdená na neúspech. Konceptia etiky prežitia preto zásadne neodmieta iracionálne prvky poznávania, ktoré sme dokonca vyjadrili samostatným princípom kontextuality,¹² avšak len v kombinácii so západnou racionalitou.

b) Odmietanie antropocentrizmu

Extrémne kontroverzný predstaviteľ tzv. zoocentrizmu Peter Singer, proti ktorému vo svete protestujú hlavne náboženský aktivisti, sa zasadzuje za rovnosť zvierat a to na základe ich záujmov. Jedným z hlavných princípov podľa neho je „*zobrať do úvahy záujmy každej bytosti a to bez ohľadu na*

⁹ Vhodnejšie by bolo oddeliť vedu od technosféry, aby veda neslúžila vývoju techniky, ale naopak.

¹⁰ Hoci aj voči nej máme výhrady – k hlavným zdrojom problémov vedeckého poznávania patrí neprehľadnosť a roztrieštenosť, z toho plynúca izolovanosť špeciálnych vied samých v sebe, strata celostného kontextu, protiprírodná orientácia, poplatnosť výskumov sponzorom, oklieštenie na servis priemyslu, politiky a ekonomiky, používanie „univerzálneho“ jazyka západných kultúr, redukcionizmus a i. Viac v texte S. Lesňák, Problémy poznávania v súčasnom vzdelávaní a ich následky, in Katarína Minarovičová – Radim Šterba (eds.), *Teoretické reflexie výchovy k demokratickému občianstvu na školách (slovenský a český kontext)*, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013, s. 23–34.

¹¹ Fritjof Capra, *Skryté súvislosti*, Bratislava: Vydavateľstvo slovenských spisovateľov 2009, s. 204–217.

¹² Viac v texte: S. Lesňák, Vedú princípy environmentálnych etík k ekototalite?, in Marta Goňcová – Radovan Rybář (eds.), *Občan a občianska spoločnosť*, Brno: Masarykova univerzita 2013, s. 153–161.

to, o aké záujmy ide“.¹³ Opäť opakujeme svoju výhradu, ktorú sme namietali aj voči A. Naessovi: ako môžeme vedieť, aké záujmy majú iné bytosti? Kto sa vie do iných bytostí plnohodnotne vcítiť? S výnimkou niekoľkých biológov či etológov bežný človek zredukuje záujmy iných živých bytostí na základné: zachovanie života a fyziologické potreby. Môžeme sa snažiť predvídať a odstraňovať príčiny a symptómy ich utrpenia, efektívnosť tohto procesu je však otázná.

Obávame sa, že P. Singer popiera sám seba: pri ohľaduplnosti na záujmy každej živej bytosti totiž sklzneme do absolútneho atomistického individualizmu a nakoniec paradoxne opäť k antropocentrizmu. Záujmy každej živej bytosti nie je totiž možné obsiahnuť teoreticky, naopak – len v osobnom stretnutí sa „tvárou v tvár“. Z toho vyplýva, že by sme jednoducho mali rátať s obsiahnutím záujmov všetkých bytostí, ktoré ako jednotlivci stretáme. Pri stretnutí očakávajme vcítenie sa do záujmov každej z týchto bytostí a následné prejavme rešpekt k ich záujmom.

Problémom je, že k rešpektovaniu dochádza až po vnútornej reflexii konkrétneho človeka – spomenutie si na svoj záväzok plnenia zvnútornených spoločenských noriem, teda k aktu preukázania rešpektu dochádza na základe morálky. Tá vychádza zo zvnútorneného spoločenského tlaku (superego) a vlastných záujmov (ego a Id). Kolízia záujmov človeka a inej živej bytosti rovnako ako vnútorná morálka teda hovoria v prospech antropocentrizmu a v neprospech schopnosti plnohodnotného sa vcítenia do iných bytostí. Oboje – identifikovanie vlastných záujmov i odvolávanie sa na morálnu povinnosť vychádzajú z podstaty človeka.

V krátkosti: zoocentrizmus, ktorý kritizuje antropocentrizmus, si zakladá paradoxne práve na bazálnych črtách ľudskej prirodzenosti.

Antropocentrizmu sa teda nie je možné vzdať za žiadnych okolností. Práve naivitu obídienia antropocentrizmu často kritizujú aj slovenskí¹⁴ autori. Podľa Juraja Kučírka sa biocentrizmus a antropocentrizmus¹⁵ rozchádzajú „len zdanlivo“. Oba prístupy sa totiž zhodujú v kritike extrémneho antropocentrizmu a v požiadavke k zmene myslenia západného človeka (zelená revolúcia). Omylom biocentrizmu je, že si myslí, že nie je antropocentrický (nemôže byť neantropocentrickým, pretože si zakladá na kategórii ľudskej zodpovednosti a ľudskosti).¹⁶

¹³ Peter Singer, *Spisy o etickom žítí*, Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2008, s. 43.

¹⁴ Názory slovenských mysliteľov približujeme viac v práci: Petr Jemelka – Slavomír Lesňák – Andrej Rožemberg, *Environmentalizmus a slovenská filozofia*, Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave 2010, 206 s.

¹⁵ Máme na myslí len „antropocentrizmy“ v environmentálnych koncepciách.

¹⁶ Juraj Kučírek, *Ekofilozofia včera, dnes a zajtra*, Nitra: UKF v Nitre 2008, s. 55.

Tiež podľa Teodora Múnza môže byť človek jedine antropocentrickým: človek sa predsa nedokáže odpútať od svojho človečenstva, ktorým je aj mravnosť, ktorá je výlučne ľudskou vlastnosťou. Človek nemôže vnášať svoju mravnosť do ostatného „nemravného“ prírodného sveta, pretože môže vo svete iných zákonov spôsobiť vážne škody. Aplikáciou mravných zásad (či práv) na prírodu je napríklad premyslenie tzv. práv zvierat. Kritici antropocentrizmu, ktorí chcú uplatniť našu mravnosť na celú prírodu, chcú vlastne opäť uplatniť len antropocentrizmus.¹⁷ Na ľudskosť ako riešenie ekologickej krízy zase nazerajú Peter Krchnák¹⁸ a Pavol Fobel.¹⁹

V náčrte etiky prežitia sa nevzdávame antropocentrizmu, avšak zasadzujeme sa za jeho umiernenú, obmedzenú formu: sme za obmedzenie nelegitímnych ľudských záujmov (nakupovanie ako hobby) v prospech ostatných živých bytostí. Vzdanie sa ľudskosti teda nie je riešenie, jej evidencia pri strete s inými živými bytosťami však môže byť predpokladom pre kompromisy. Sme toho názoru, že ľudské záujmy by sa mali stať predmetom verejných i odborných diskusií, reflexiou kultúry a predpokladom jej nového smerovania.

c) Neukotvenosť

Jedna z našich najväčších výhrad voči väčšine environmentálnych koncepcií je ich ontologická neukotvenosť. Aldo Leopold svoju Etiku Zeme vyvodil z pozorovania prírody, keď určil, čo je pre udržanie zdravej krajiny dôležité: stabilita, integrita, biotické spoločenstvo. A. Naess založil svoju hlbinnú ekológiu na rozširovaní vlastného „Ja“, F. Capra na kritike racionality a miešaní poznatkov zo špeciálnych vied s náboženstvami (New Age), ekofeminizmus na inakosti a pluralite, zoocentrizmus na rovnostárstve cítiacich bytostí a ich záujmov, E. Kohák na kresťanskom antropomorfizme, J. Lovelock na metaforickej mystifikácii a pod.

Aj na tento fakt upozorňujú niekoľkí slovenskí autori, ktorí žiadajú ontologizovať environmentálnu filozofiu či aspoň postaviť ju na ontologických základoch,²⁰ prekonať dualizmus filozofiou organickej celistvosti E. Odlerovej,²¹ postaviť environmentálnu etiku na ontologických základoch

¹⁷ Teodor Münz, K problému antropocentrickej etiky, *Filozofia* 51, 1996, č. 2, s. 80–83: 82.

¹⁸ Peter Krchnák, O ľudskej existencii, *Filozofia* 51, 1996, č. 2, s. 135–138.

¹⁹ Pavel Fobel, Holistická environmentálna etika: možnosti, perspektívy, *Filozofia* 51, 1996, č. 2, s. 139–144.

²⁰ Ján Urbánek, Ontológia prostredia – základ environmentálnej etiky, *Filozofia* 51, 1996, č. 2, s. 145–151: 145.

²¹ Eva Odlerová, Ekofilozofia v dejinách filozofického myslenia, Bratislava: STU v Bratislave 2007, s. 25.

E. Smolkovej.²² Absencia ponuky obsahovej alternatívy prepojenia environmentálnej etiky a ontológie nás napokon doviedla k znovuobjaveniu zaujímavého, no takmer zabudnutého J. Cígera.²³ V českom prostredí tento priestor obsahovo najlepšie vyplnil J. Šmajš. Jeho charakteristiky ako procesuálnosť, protichodnosť kultúry a prírody ako dvoch rozdielnych ontických celkov, závislosť kultúry na prírode (a ďalšie) objasňujú fungovanie nášho sveta a vytvárajú predpoklad na „správne“ rozhodovanie a konanie, priamo etikou sa však už J. Šmajš nezaobrá.²⁴

V tomto kritickom prehľade nájdeme i výnimky. Je ňou v prvom rade spätná obhajoba etiky Alda Leopolda jeho nasledovníkom J. B. Callicotom. Pozíciu holizmu Leopoldovej etiky Zeme bráni práve hľadaním širších súvislostí. Nachádza ich v odhalení inšpirácií A. Leopolda v Darwinovom evolucionizme. Podľa Callicotta je práve holizmus jeho logickým vyústením.²⁵

K záveru, že environmentálna etika by mala byť „napojená“ na procesuálnu ontológiu v duchu A. N. Whiteheada, prišla i Clare Palmer.²⁶ Palmer porovnáva rôzne prístupy k environmentálnej etike, z pozície sympatizanta procesuálneho myslenia kritizuje hlbinnú ekológiu a holizmus. Hoci neponúka samostatný ucelenejší „procesuálny“ koncept environmentálnej etiky, je pozitívnym príslubom, že zakladanie environmentálnej etiky na kategóriách vývinu a celku je zmysluplné a náčrt „etiky prežitia“ nemusí ostať ojedinelým konceptom.

Zakladanie environmentálnej etiky na ontológii sa nám javí ako správne, pretože je viac ako evidentné, že ak chceme „správne“ zaobchádzať s našim prostredím, musíme porozumieť limitom a možnostiam, ktorými naše konanie determinuje. A naopak (v opačnom poradí): musíme spájať etiku s ontológiou, pretože svojím konaním prostredie priamo meníme. Pri tvorbe environmentálnych koncepcií a hľadaní konkrétnych riešení je nevy-

²² Eva Smolková, Ontologický rozmer ekologického problému, *Filozofia* 48, 1993, č. 3, s. 145–150.

²³ Juraj Cíger, *Základy infinitezimálnej logiky a jej axiomy*, Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1949, 118 s.

²⁴ Josef Šmajš sa v posledných prácach snaží svoju univerzálnu koncepciu uplatniť v spoločenských vedách. Viď napr. J. Šmajš, K problému vedeckosti spoločenských vied, *Slovo*, 20. Január 2014, dostupné online: http://noveslovo.sk/c/K_problemu_vedeckosti_spolocenskykh_vied_0. Rovnako i v diele J. Šmajš – B. Binka – I. Rolný, *Etika, ekonomika, príroda*, Grada: Praha 2012, s. 192, alebo v monografii J. Šmajš, *Evoluční ontologie kultury a problém podnikání*, Brno: Doplněk a Masarykova univerzita 2012, 250 s.

²⁵ J. Baird Callicot, The land ethic, in Dale Jamieson (ed), *A Companion to Environmental Philosophy*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd. 2001, s. 204–217: 207–208.

²⁶ Clare Palmer, *Environmental Ethics and Process Thinking*, Oxford: Clarendon Press 1998, s. 243.

hnutné mať vzájomný vzťah environmentálnej etiky a ontológie na pamäti, je nerozumné ho vynechávať, či ignorovať.

d) Riziko upadnutia do totalitnej diktatúry, fašizmu či sofokracie

Environmentálne koncepcie môžeme v neposlednom rade kritizovať kvôli ich možnému nasmerovaniu k oslabeniu dosiahnutej demokracie, alebo dokonca k jej zničeniu. Tieto riziká so sebou prináša tak Peter Singer ako i Josef Šmajš.

Singer ich prináša povyšovaním práv zvierat na úroveň ľudí, jeho relativizovanie určenia človeka smeruje k ekofašizmu.²⁷ Rovnako myšlienka Šmajša: uznaní prírody ako najvyššej hodnoty²⁸ vzbudzuje pochybnosti o dôsledkoch takéhoto uplatňovania a z neho vyplývajúcich princípov. Z tohto hľadiska treba jednoznačne povedať, že príroda musí byť človekom uznaná ako hodnota s vysokou prioritou, avšak až po práve na život človeka (o charaktere tejto kvality a jej zaručení môžeme samozrejme diskutovať).

U J. Šmajša vzbudzujú kontroverziu ešte i jeho úvahy o prirodzenej nadradenosti filozofie nad špeciálnymi vedami (a v rámci filozofie nadradenosť koncepcie evolučnej ontológie nad inými koncepciami, ako tzv. superteória).²⁹ Myšlienka má racionálny základ: kultúra a príroda sú opozičné ontické sféry, kultúra sa vytvára na úkor sféry prírodnej. Kým prírodné vedy sa snažia o poznávanie prírody, kultúru skúmajú vedy spoločenské. Preto by práve spoločenské vedy mali udávať tón, resp. navrhovať zmeny v orientácii kultúry a teda i v spôsobe výskumu a aplikácie prírodných vied v živote. Táto nadradenosť spoločenských vied a filozofie, ktorá disponuje „fundamentálnym“ poznaním o podstate našej kultúry pripomína úlohu strážcov Platónovej *Ústavy*. Treba však povedať, podobne je to i v dnešnej dobe, keď „fundamentom“ disponujú ekonómovia a trendy v kultúre určuje trhová ekonomika. Presadenie biofilnej kultúry však nakoniec demokraciu môže skôr posilniť ako oslabiť, keďže sa na rozdiel od Platóna opiera o princípy ako rozmanitosť, participatívnosť, solidarita, zdieľanie informácií atď.³⁰

27 Napr. spomínaná myšlienka Singera o vzatí do úvahy každej bytosti, je prirodzene na úkor záujmov človeka. P. Singer, *Spisy o etickom žití...*, s. 43.

28 „Prosadit proces biofilní transformace ekonomiky, podobně jako prosadit morální vztah lidí k přírodě, znamená uznat přírodu jako subjektivitu, jako nejvyšší hodnotu ekonomickou a politickou.“ J. Šmajš – B. Binka – I. Rohný, *Etika, ekonomika, příroda...*, s. 51.

29 „Je nezbytné, aby ekonomické procesy byly morálně hodnoceny (tj. z hlediska dobra a zla) nejen pro člověka a kulturu, ale i pro nadřazený přírodní systém, pro biosféru, která ekonomiku i kulturu umožňuje.“ *Tamtiež*, s. 47.

30 Viac v texte: S. Lesňák, *Vedú princípy environmentálnych etík...*, s. 153–161.

e) *Násilie i nenásilie*

A. Naess vo svojej koncepcii *Self realisation* smeruje od vlastného „Ja“ k „Ja“ rozšírenému, obohatenému o svoje okolie či ďalšie osoby a bytosti. Pri stotožnení sa s ohrozeným pralesom sa človek akoby stáva jeho súčasťou a pocit ohrozenia sa zrazu stáva bezprostredným. V ohrození sa treba brániť. Naess zavrhuje násilie ako zlú formu rezistencie, navrhuje však priamu akciu na odvrátenie hrozby. Priama akcia ochranárov je však vždy potencionálne konfliktná a môže prerásť do otvoreného stretu až násilia. Naess preto formuluje niekoľko princípov, ktoré by mali aktivistom pomôcť násilie odvrátiť za každú cenu. Preberá pritom gándhiovské zásady pacifizmu, z ktorých hlavná znie: „*bud' čo najviac v styku so svojím protivníkom*“.³¹ U aktivistov hlbinného ekologického hnutia je známa vo forme „objím svojho odporcu“.³²

Treba povedať, že politika nenásilia je určite rozumným riešením, hlbinní ekológovia ju však využívajú nielen kvôli metóde stotožňovania sa.³³ Ak by environmentálni aktivisti využívali pri svojich akciách násilie, zbytočne by sa zdiskreditovali v očiach verejnosti,³⁴ bolo by voči nim uplatňované násilie zo strany štátu v oveľa väčšej miere.

Čo A. Naessovi možno vytknúť?³⁵ Nenásilná forma protestov má logiku a je humánna, problémom môže byť skôr postoj hlbinných ekológov v zmysle spomenutého „objímania“ odporcov. Poznanie protichodných argumentov a vysvetľovanie vlastných, snaha o čo najväčšie vzájomné porozumenie je prínosné, kým sú ochotné porozumieť si obe zúčastnené strany. Postaviť sa protivníkovi nenásilne do cesty v prípade neporozumenia sa však nemusí byť vždy plodné, práve naopak, môže byť ohrozujúce. Ako by dnes vyzerala Európa, ak by sa Adolfa Hitlera Winston Churchill snažil len chápať a brániť mu v jeho plánoch len nenásilne? Pomohlo by objatie?! Týmto sa nestavíme na stranu používania násilia, len zdôvodňujeme, že niekedy je jeho použitie žiaľ nutné, nedá sa mu vyhnúť. Aký postoj zaujmú zástancovia hlbinej ekológie pri ich ohrození života napríklad v prípade ekologickej katastrofy?

³¹ A. Naess, *Ekologie, pospolitost...*, s. 214.

³² Bill Devall – George Sessions, *Hlboká ekológia*, Tulčik: Abies 1997, s. 237.

³³ Násilie je tu zakázané v dôsledku jeho obrátenia voči sebe samému.

³⁴ Teroristické útoky na atómovú elektrárňu alebo raketovú základňu môžu vyvolať poplach alebo násilnú reakciu zo strany vládnych orgánov. *Tamtiež*, s. 239.

³⁵ Vyčerpávajúcu kritiku hlbinej ekológie podal B. Binka vo vyššie spomínanom diele *Analýza hlbinné ekologie*, prípadne v článku Několik kritických poznámek k „hlubinné ekologii“ Arne Naesse, *Universitas* 8, 1999, č. 4, s. 43–47.

Na druhej strane vidíme ekologických fanatikov, ktorí pociťujú nedostatok času na reformy či vidia nezáujem o ich presadzovanie. Rozhodnú sa nečakať a vziať „veci do vlastných rúk“, napríklad násilím upozorňovať na problém. Ekologický terorizmus je rizikom, ktoré vyplýva z našej nečinnosti a je druhou stranou mince biocentricky orientovaných zelených. Postupujú podľa Naessovho rozširovania „Ja“, identifikujú sa s ohrozeným životom a ten sa snažia brániť. Uprednostňovanie citov a iracionálna teda tiež nemusí mať šťastnú koncovku.³⁶

Úvahami nad environmentálnymi problémami, ktoré sú so sociálnymi spojenými nádobami, nad slabými a silnými miestami environmentálnych etických koncepcií, si pripravujeme východisko pre naše konanie v očakávaných nepríjemných situáciách vyplývajúcich z ekologickej krízy. Napriek tomu, že jej dôsledky ešte mnohí priamo nepociťujeme, ich pociťovanie inými nás môže zaskočiť tým najmenej príjemným spôsobom. Pri prijímaní riešení a motivácií nášho konania by sme však mali byť opatrní, aby neskĺzli z blata do kaluže, ktorá môže byť prekvapivo hlboká.

³⁶ V decembri 2011 spáchal v Košiciach mladý fanatik bombový útok pri prevádzke rýchleho občerstvenia McDonald's, za ekologický terorizmus dostal 25 rokov. [Elektronický prameň] [2014.02.20] [citované 26.03.2014] Dostupné na <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/793451-prvy-ekoterorista-z-kosic-caka-za-mrezami-na-novy-rozsudok/>.

CRITICAL ANALYSIS OF VARIOUS ENVIRONMENTAL APPROACHES

The author aims to evaluate various approaches of environmental philosophers to several specific problems from the standpoint of ethics of survival. He points to weaknesses and risks of conceptions of F. Capra, A. Naess, P. Singer and J. Šmajs. The author accepts using irrationality only as a complement of education, not as its main principle. He rejects ethics not based on ontological ground and promotes process thinking in ethics. The author criticizes rejection of anthropocentric approach. He analyzes the connections between evolutionary ontology and totalitarianism. He questions Naess' application of nonviolence, links irrationality and ecological terrorism.

Key words: irrationality, violence, totalitarianism, pre-ecological culture

Mgr. Slavomír Lesňák, PhD.
Katedra občanské výchovy
Pedagogická fakulta MU v Brně